

Vydává Ministerstvo financí České republiky ve spolupráci s Českou národní bankou ve vydavatelství *Economia*, a. s., Praha

© Ministerstvo financí ČR

Adresa redakce: Vinohradská 49
120 74 Praha 2

Telefon: 253 018 nebo: 24 21 00 25, l. 361

Fax: 253 728

Vedoucí redaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Ministry of Finance of the Czech Republic in Cooperation with Czech National Bank in Publishing House *Economia*, Prague

© Ministry of Finance of the Czech Republic

Editor's Office: Vinohradská 49
120 74 Prague 2

Czech Republic

Editor in Chief: Ivan Kočárník

Obsah

Ivan KOČÁRNÍK—Josef TOŠOVSKÝ: První rok samostatné České republiky z pohledu fiskální a měnové politiky 557
 Jiří KINKOR: Co se zděděným státním dluhem? 560
 Josef MERVART: Měnové aspekty státního dluhu 568
 Jaroslav DAŇHEL: Současná situace na pojistném trhu v ČR 581

Recenze

Zdeněk TŮMA: Makroekonomie pro Evropany (Michael Burda—Charles Wyplosz) 587

Z historie

Stanislava PŮLPÁNOVÁ—Karel PŮLPÁN: Nástin vývoje peněz a měny na našem území do roku 1945 — 1. část 590

Informace

Milena HORČICOVÁ: Co vše můžeme chtít od státní statistiky? 596
 Přechetli jsme za Vás 598
 Informace pro čtenáře 599

Přehled — Survey

Měnová politika a měnový vývoj v 1. pololetí 1993 600
 Monetary Policy and Monetary Development in the First Half of 1993 (anglicky) 609

Uprostřed čísla:

Celoroční rejstřík časopisu *Finance a úvěr* za rok 1993

Contents

Ivan KOČÁRNÍK—Josef TOŠOVSKÝ: The First Year of the Independent Czech Republic in the View of the Monetary and Fiscal Policies 557
 Jiří KINKOR: What about the Inherited Government Debt? 560
 Josef MERVART: The Monetary Aspects of State Debt 568
 Jaroslav DAŇHEL: Present Situation in the Insurance Market in the Czech Republic 581

Book-Review

Zdeněk TŮMA: Macroeconomics — a European Text (Michael Burda—Charles Wyplosz) 587

History

Stanislava PŮLPÁNOVÁ—Karel PŮLPÁN: The Outline of the Development of Money and Currency on our Territory till 1945 (1st Part) 590

Information

Milena HORČICOVÁ: What All Can Be Expected of Statistics? 596

Survey

Monetary Policy and Monetary Development in the First Half of 1993 (in Czech) 600
 Monetary Policy and Monetary Development in the First Half of 1993 (in English) 609

In the middle of this issue:
 Journal Year Index for 1993

Současná situace na pojistném trhu v ČR

Jaroslav DAÑHEL*

V transformující se české ekonomice směrem k tržnímu fungování probíhá dynamická transformace i v odvětví pojištnictví. Význam transformace pojištnictví je kromě skutečnosti, že prestiž pojištnictví v tržních ekonomikách trvale roste, zvládněna i některými specifiky české hybridní ekonomiky. Z makroekonomického hlediska jde především o úlohu pojištnictví jako institucionálních investorů v ekonomice. V oblasti podpory podnikatelských aktivit je to např. fakt, že u nás zatím prakticky neexistuje forma tzv. rizikových kapitálů, které slouží k podpoře podnikání v oblastech s nesnadnou identifikací rizika.

Pro přizpůsobování se novým podmínkám je pro odvětví pojištnictví rozhodující ekonomickoprávní prostředí. Základní rámec a pravidla pro podnikání v odvětví byly v České republice stanoveny novelou zákona o pojištnictví z roku 1991. Na samém začátku bylo třeba zrušit územní monopol tehdejší Státní pojištnovny, což vytvořilo možnost vzniku konkurenčních domácích a s ročním zpožděním i zahraničních pojištnoven, tedy postupné budování plnohodnotného pojistného trhu. Druhým krokem bylo znovuzřízení instituce státního dozoru nad pojištnictvím jakožto garanta dodržování zmíněným zákonem *vymezených rámců a pravidel* podnikání, které ve svém konečném výsledku chrání klienty pojištnoven.

Současná strukturace českého pojistného trhu

Vznik nových pojištnoven v ekonomice s obecným nedostatkem domácího kapitálu a se zjevnými prvky nerovnováhy a projevy nestability není jednoduchou záležitostí. I když má v tuto chvíli dominantní pozici na českém pojistném trhu Česká pojištnovna, a. s., jako nástupnická organizace z předchozí monopolní struktury, povolení státního dozoru k podnikání mělo v polovině roku 1993 dalších sedmnáct pojištnoven.

Obdobně univerzální pojištnovnou jako Česká pojištnovna, nabízející prakticky všechny pojištnovací služby, které je možné poskytovat ve smyslu platného české-

* Doc. ing. Jaroslav Dañhel, CSc., místopředseda představenstva České pojištnovny, a. s., a člen katedry bankovníctví a pojištnictví VŠE v Praze

Redakce příspěvek obdržela 28. 9. 1993.

ho zákona o pojišťovnictví, je Slovenská pojišťovna, a. s., která jednak má povolení k přímému působení na našem trhu, jednak tak může činit prostřednictvím své dceřiné společnosti Morava, pojišťovací a. s., sídlící v Brně.

První zcela nově vzniklou pojišťovnou po vejití zákona o pojišťovnictví v platnost byla družstevní pojišťovna Kooperativa, která v současnosti působí na českém trhu prostřednictvím dvou samostatných subjektů, a to České Kooperativy, družstevní a. s., se sídlem v Praze a Kooperativy, moravskoslezské družstevní pojišťovny, a. s., se sídlem v Brně, zaměřující se především na pojišťování podnikatelských a průmyslových rizik, i když v budoucnu hodlá škálu poskytovaných pojišťovacích služeb dále rozšiřovat.

V roce 1991 vznikla rovněž pojišťovna Otčina, a. s., nyní se sídlem ve Zlíně; původně byla orientována především na zemědělské pojištění, nyní však na území České republiky svou činnost prakticky utlumuje. V roce 1992 bylo uděleno povolení Hasičské vzájemné pojišťovně, a. s., se sídlem v Praze, která se bude snažit navázat na tradice násilně přerušené rokem 1945. Pojišťuje majetek, odpovědnost a úraz, na rozdíl od dosud jmenovaných pojišťoven nežádala licenci pro životní pojištění.

V polovině roku 1992 byla založena Exportní garanční a pojišťovací společnost se sídlem v Praze, která se snaží zaplnit určitou mezeru v politice podpory exportu především pojistným krytím politických a komerčních rizik souvisejících s vývozními úvěrovými operacemi. V souvislosti s nutností stimulace vývozu v současném aktuálním kontextu by měl EGAP v krátké době rozšířit svou pojišťovací činnost o tzv. refinanční centrum, které by se mělo stát základem systému poskytování výhodnějších úvěrů pro exportéry. V rámci tohoto záměru by se EGAP stal specifickou bankou; je tudíž otevřenou otázkou, zda zůstane i nadále pojišťovnou zřízenou podle zákona o pojišťovnictví.

Na konci roku 1992 obdržela povolení státního dozoru Živnostenská pojišťovna, a. s., se sídlem v Pardubicích, která nabízí základní druhy majetkového a odpovědnostního pojištění pro malé a střední podnikatele, popřípadě i pro velké společnosti.

Další dva subjekty českého pojistného trhu, vzniklé v minulém roce, jsou charakteristické tím, že jejich hlavní současný zájem představuje životní pojištění. Domácím subjektem mezi nimi je Pojišťovna IB, a. s., se sídlem v Pardubicích, založená jako dceřiná společnost Investiční banky. Fakticky znamená první krok bankovního subjektu ke komplexnější nabídce finančních služeb, v tomto případě zejména variabilních životních pojistek (pojistná částka není pevně stanovena a je závislá na zvolené výši pojistného, ev. na dalších změnách ze strany pojištěného). Pro náročné klienty jsou připraveny produkty v oblasti životních pojištění holandské Nationale Nederlanden, životní pojišťovny se sídlem v Praze; jde o pobočku nejvýznamnější pojišťovny holandského pojistného trhu, která si činí vysoké ambice podpořené dlouholetou tradicí i v Českých zemích.

Druhou zahraniční pojišťovnou, která v loňském roce samostatně vstoupila na náš trh, je dceřiná společnost světového gigantu majícího pobočky ve více než 130 zemích světa, American International Group s názvem První americko-česká pojišťovna, a. s., se sídlem v Praze. Ta se chystá nabízet majetkové, odpovědnostní, životní a úrazové druhy pojištění obchodním společností se zahraniční účastí, domácím privatizovaným společností i jednotlivcům. V první etapě je zájem upřen především na životní pojištění.

Třetí zahraniční pojišťovnou s oprávněním pro náš trh je německá Gothaer Versicherung, která zřídila v Praze svou pobočku pro Českou republiku a má povolení pro pojištění majetku a odpovědnosti za škody pro fyzické i právnické osoby, především pro pojištění požární, strojní, proti odcizení a vloupání. Počátky jejího působení u nás jsou však do této chvíle velmi obezřetné.

Na samém sklonku roku 1992 obdržel povolení i největší evropský pojišťovací koncern, německá holdingová pojišťovna Allianz; její stoprocentní dečríná společnost v České republice má jméno Allianz pojišťovna, a. s., Praha a je už třetím pracovištěm koncernu ve východní Evropě (předtím již byl zastoupen v Budapešti a Moskvě). Záměrem je poskytovat u nás univerzální služby, v současnosti však převažuje orientace na životní pojištění, eventuálně výběrové pojištění majetku soukromých osob. V další perspektivě rozšíří nabídku o pojištění živnostníků a průmyslových rizik.

V první polovině roku 1993 obdržely povolení ke vstupu na český trh další zahraniční pojišťovny: pobočky v Praze zřídily Austria-Collegialität Österreichische Versicherung Aktiengesellschaft s povolením pro životní a úrazové pojištění a Erste Allgemeine Versicherungsaktiengesellschaft s povolením pro pojištění úrazové a pojištění motorových vozidel a úrazu osob přepravovaných motorovými vozidly. Druhá z obou jmenovaných patří do pojišťovací skupiny Assicurazioni Generali, která již má v Českých zemích založenu předválečnou tradici.

Dalšími dvěma a zatím posledními subjekty českého pojistného trhu jsou Česko-rakouská pojišťovna, a. s., se sídlem v Praze a s povolením pro pojištění životní, majetku, odpovědnosti za škody (od konce roku 1994 chce nabízet i havarijní pojištění) a Česká pojišťovna „Zdraví“, a. s., jež nabízí pojištění denní podpory při pobytu v nemocnici a hodlá se dále ubírat cestou krytí pojistných potřeb navazujících na všeobecné zdravotní pojištění.

Deformace struktury nabízených služeb

Vedle zmíněných osmnácti pojišťoven mají o povolení pojišťovat zažádáno další subjekty (v nejbližší době lze očekávat rozšíření o další dva subjekty: Evropské cestovní pojištění a společnost Tiercier). Takto strukturovaný český pojistný trh již lze tudíž kvalifikovat jako významně diverzifikovaný, i když zatím se silnou dominancí České pojišťovny, a. s.

Tento stav transformace českého pojistného trhu je dán celkovým stupněm hybridnosti české ekonomiky. Svou roli hraje i určitá celosvětová krize pojišťovnictví. Pro všechny subjekty, které nově vstupují na trh, platí především jedno heslo: opatrnost. Pobočky zahraničních pojišťoven — přestože často požádaly o větší rozsah činnosti — začínají nabízením produktů pro relativně stabilizovaná riziková prostředí, zejména pro životní pojištění. Domácí pojistitelé rovněž obezřetně rozšiřují sortiment svých produktů, zejména v majetkových druzích pojištění sektoru obyvatelstva. To však brání vzniku plnohodnotného konkurenčního prostředí v škále produktů. Důsledky nejlépe ukázala v nepříliš liberálním duchu probíhající polemika kolem zvýšení sazeb havarijního pojištění Českou pojišťovnou v polovině roku 1993.

Jednou z cest k rychlejšímu vytváření „dokonalejší“ konkurence v celé škále nabídky by bylo, kdyby udělení povolení státním dozorem pro nově vstupující subjekty bylo vázáno na povinnost okamžitě začít nabízet produkty v problémových rizikových oblastech. Otázkou ovšem zůstává, jak dalece by takové počínání dozorčího orgánu budilo důvěru v další liberální vývoj směrem k Evropskému společenství; v jeho zemích totiž dochází k silné liberalizaci státního dozoru. Letní polemika o tom, zda by dozor neměl schvalovat konkrétní tarify pojistného, dostává pak zcela jiný rozměr, zejména ve světle faktu, že země Evropského společenství se chystají jít cestou liberalizace i v oblasti všeobecných pojistných podmínek.

Solventnost pojišťoven v metodice tržních ekonomik

Základní nepochopení přístupu České pojišťovny k tarifní politice v pojištění majetku a odpovědnosti za škody sektoru obyvatelstva však spočívalo v tom, že část obecně publicisticky orientovaných masmédií, ale překvapivě i některých představitelů kompetentních institucí považovala zdražení pojistného pouze za snahu zavést „světové“ sazby pojistného v těchto pojištěních. Problémy, které vedly Českou pojišťovnu k tomuto kroku a které v podstatě nedovolovaly konkurenčním pojišťovnám tato pojištění nabízet levněji, jsou mnohem hlubší. Vedle nutné obnovy alespoň krátkodobé ekonomické rovnováhy v těchto druzích pojištění musí Česká pojišťovna a v menší míře i další pojišťovny, jež působí na českém pojistném trhu, řešit i otázku vytváření podnikového systému hospodaření tak, aby odpovídal systému obvyklému v pojišťovnictví tržních ekonomik.

V tržních ekonomikách je pojišťovnám předepsáno, aby v zájmu vysoké míry solventnosti vůči svým klientům vytvářely z inkasovaného pojistného určité druhy povinných rezerv — např. na škody, které sice již nastaly, ale budou pojišťovně ohlášeny s určitým časovým zpožděním, které je umožněno právními normami, nebo na škody, které již byly pojišťovně ohlášeny, avšak nejsou dosud z nějakých důvodů vyřízeny, atd. V počátku a průběhu pojištění se tyto rezervy vytvářejí, po skončení provozování daného druhu pojištění, kdy se již žádné pojistné neinkasuje, se tyto rezervy čerpají. V předchozím administrativně příkazovém systému řízení pojišťovnictví se pojistné přijaté v běžném roce srovnávalo s v daném roce vyplacenými plněními. To ovšem znamenalo porušování elementárních pravidel statistické srovnatelnosti: vzhledem k zmíněným pozdějším datům hlášení a době vyřizování pojistných událostí dochází ke zpoždění ve výplatách, jež se vztahují k sledovanému roku vzniku, a tedy i inkasa pojistného, až o několik let. Navíc jediná empiricky vytvářená škodní rezerva byla používána k dodatečným odvodům do státního rozpočtu. To má své důsledky v tom, že pro stará pojištění nejsou v České pojišťovně vytvořeny popsané škodní rezervy ani v západní metodikou požadované struktuře a — při použití nejpřísnějších měřítek — ani v požadované výši. Na této situaci je paradoxní fakt, že Česká pojišťovna, jež pokrývá ze škodních rezerv pojistné technickou ztrátu, vykazovala podle účetní metodiky převzaté z předešlého systému zisk a z něho platila příslušnou daň.

Západní metodika výkaznictví v pojišťovnictví

Výše naznačený problém České pojišťovny je ovšem zobecnitelný na celé české pojišťovnictví. Dosud platná ustanovení zákona o pojišťovnictví a na něj navazující vyhláška Ministerstva financí, kterou se stanoví způsob tvorby a použití účelových pojistných fondů (jsou to především škodní rezervy a rezerva pojistného životních a důchodových pojištění), nejsou v souladu s ustanoveními čtvrté direktivy Rady Evropského společenství k ročním závěrečným účtům a konsolidovaným bilancím pojišťovnicích společnostech. Původní záměr státního dozoru nad pojišťovnictvím, aby rok 1993 byl rokem přechodným a rok 1994 již rokem plného uplatnění principů evropské direktivy, se tak ve světle reálně dosaženého stupně transformace českého pojišťovnictví stává silně diskutabilním. Jde totiž především o to, že novela zákonných norem, jež upravují rámeček podnikání v českém pojišťovnictví, je nezbytná a měla by být provedena co nejdůkladněji, měla by reflektovat potřebu již dosaženého stupně transformace odvětví a jeho další hladké pokračování a měla by se dále přiblížit evropskému standardu. Tyto objektivní požadavky na novelu budou stěžejně splněny pod časovým tlakem (novela zákona

o pojišťovnictví nebo alespoň vyhlášky o tvorbě a užití účelových pojistných fondů by musela vejít v platnost 1. 1. 1994) a v reminiscencích na letní, poněkud neliberální úvahy o tom, zda by snad pojistné nemělo být zahrnuto do systému cenové regulace. Nabízí se tudíž logické řešení: plné uplatnění evropské direktivy v pojišťovnictví alespoň o jeden rok odložit a prodloužit tak období adaptace na změnu, která bude mít dosti závažné důsledky jak pro samotné pojišťovací společnosti, tak i pro okolní ekonomické prostředí.

Problémy postavení pojišťoven jako institucionálních investorů v ekonomice

Pojištění je svou podstatou založeno na principu tvorby a užití rezerv, makroekonomické působení na měnovou stabilitu je všeobecně uznáváno. V současné době však nejsou ještě v naší ekonomice vytvořeny všechny předpoklady pro to, aby se tento nástroj obnovování měnové rovnováhy plně uplatnil a co nejúčinněji využil. Na prvním místě je tím třeba rozumět určité problémové oblasti současného daňového systému, ve kterém není zatím dávána do souladu míra rizikovitosti a míra výnosnosti investování na finančním trhu, a dále spíše diskriminace než preference dlouhodobého životního pojištění, což je oproti zemím Evropského společenství tendence opačná. Na druhém místě to jsou některé problémy teprve se rozvíjejícího finančního trhu, zejména v oblasti obchodování s cennými papíry.

K řešení prvního problému — zejména ve směru odstranění dvojího zdaňování životního pojištění, osvobození od daně rezerv pojistného životního pojištění až do matematicky potřebné výše, atd. — je možné využít současně připravovaného právního prostředí pro vznik penzijních fondů. Na druhý problém je asi nejlepším lékem čas. Pojišťovny patří mezi ty institucionální investory, kteří obchodují s cennými papíry ve svém portfoliu pro dosažení výnosu, a tedy i dodatečných zdrojů, kterými potom svým klientům kompenzují dopady měnové nestability. Jen výjimečně tudíž vytvářejí tzv. strategické portfolio. Pro pojišťovny je tedy potřebné, aby finanční trh v tomto ohledu reflektoval jejich potřeby v tom smyslu, že jeho instituce umožní pojišťovnám hladké obchodování s těmito cennými papíry. Počátky fungování RM-systému i burzy k tomu začínají vytvářet dobré předpoklady.

Vznik České asociace pojišťoven

Po rozpadu Československa se začaly projevovat negace existence společné Československé asociace pojišťoven. Zvláště citelné to bylo zejména v době přípravy novely daňového zákona, kdy dopad vlivu Asociace při uplatňování (makroekonomicky prospěšných) stanovisek českých pojišťoven byl prakticky nulový. Ukázalo se, že je nutné, aby vznikla Česká asociace jako samostatný subjekt s tím, že v některých oblastech (zejména publikační a pedagogická činnost) je možná ta nejužší česko-slovenská spolupráce. V současné době je připravován jednak právní zánik společné asociace, jednak vznik nového českého subjektu. Jeho úkolem v současném hybridním transformačním prostředí bude zastávat zájmy pojišťoven především v obecných makroekonomických souvislostech (novela zákona o pojišťovnictví a navazujících vyhlášek, daňové prostředí apod.), v dalším sledu pak kromě jiného přispět k zvyšování počtu odborníků pro odvětví; těchto odborníků je v současnosti vzhledem k stále rostoucímu počtu pojišťoven již kritický nedostatek.

Závěr

Transformace českého pojišřovnictví a renezanee českého pojistného trhu v globálním pohledu úspěšně pokračuje. Dílčí problémy, z nichž byly v článku zmíněny deformovaná nabídka pojistných produktů, solventnost pojišřoven, vykazování hospodářských výsledků, zdanění ad., vyplývají z hybridního stavu celé ekonomiky a z nutnosti přijímat v hospodářské politice někdy provizorní řešení. Nicméně principy dalšího postupu transformačního procesu v pojišřovnictví v kontextu vývoje v zemích Evropského společenství jsou vcelku zřejmé a je nepochybné, že z dlouhodobého hlediska bychom měli jít touto cestou.

SUMMARY

Present Situation in the Insurance Market in the Czech Republic

Jaroslav DAÑHEL, vice-chairman of the board of directors of the Czech Insurance Company; member of the Banking and Insurance Chair of the Prague School of Economics

This article deals with the transforming issues of the insurance industry and its role in the transition process in the Czech economy.

The first part provides an information about the insurance market structure. All insurance companies that now exist in the Czech Republic are mentioned here as well as the different kinds of insurance policies they provide.

The author discusses the problem of deformations of the Czech insurance market. Although this market has been diversified the strong position of the Czech Insurance Company still persists. Policies of all new insurance companies are very cautious. The criticism of the Czech Insurance Company is not, according to the author's view, justified. Besides the needed recovery of the at least short-term equilibrium in different kinds of insurance policies the Czech Insurance Company must solve the problem of the management system common in market economies. The postponment of the full application of the European rules concerning the insurance system at least by one year would enable to gain more time for adjustment.

The brief description of the position of insurance companies as institutional investors in the Czech Republic is presented in the final part of this article. There is also mentioned the preparation of the Czech Insurance Association.